

(Қосықлар хәм поэма)

НӨКИС
„ҚАРАҚАЛПАҚСТАН“
1990

КЕШЕ ҲӘМ БҮГИН ТУҰЫЛҒАН ОЙЛАР

(*дүркин*)

* * *

Куяшым кулпырын телмирген,
Шәпәт—нурыцсыз мен киммен?
Аяз ба?

Әптап па тынымсыз,
Өмирден өзимди излеймен.
Кәсийетли топырақ—бир ууыс,
Ҳәсиретниң сезбесем—

Бир кууыс,

Геудемен,

Ҳаятым өзицсиз,

Не кешер Ұатансыз өмирден.

Рәц-бәрең айқулақ айбатлым,

Бир тамшы,

бир жутым,

бир култым,

Шалқыған шағалам—ушан суу,

Не қайыр,

Әмиу́сиз өмирден.

Күн—куяш түнерер,

Күлимлер,

Аяулы жер—ана улым дер,

Дәрьяның-теңиздиң сазасы,

Өзицнен өзицди изле дер.

Ҳикмет көп бул гәпте—

билгенге,

Кеше де,

бүгин де,

ертең де,
Сабаклас талайы талайдың,
Өзимнен таба алсам өзимди.

* * *

Уйқымды қыймайман,
Тур дейди анам,
—Наўқан болар ма едиң,
Әй, ессиз балам...
Бойымды ғәплет бир зил тартқан,
Қалайда уйқы емес
уйықлайман.
Уйқымды қыймайман тур дейди анам,
Қайталар таң сәхәр,
Хәр сапар:
—Наўқан болар ма едиң,
Әй ессиз балам...
Ал, өзи қыйналар—
Уйқысызлықтан.

* * *

Түши гүбелектей умтылған отқа,
Өзиңди бунша көп урасаң топқа,
Аспаныў-пәлекке шығып кетерсең,
Мәгәр топман пилтесине от басса.
Зәрре жаным қалмас,
Өзиңди көрип,
Ескертпесем болмас,
Еситип-билип,
Аспаныў-пәлекке шыққанда,
Ғошшым,
Кетип жүрме бизди тағы майырың.
Деп күлип мысқыллап, тымсаллап келип,
Ақыл айтқан болды, ол нәсият берип.

Бундайлар кәдирли топка бас суқса,
Жиберер ме деймен бәрнн күнпаякүн қып.

* * *

Кеше ҳәм бүгини туўылған ойлар,
ўаты-ўақты,
Бирин-бири қайшылап турар.
2 х 2==?

Нақ шешими қәне—
Кимниң кеўлине сыяр?

Өтмиш деп карадық кешегимизге,
Ҳәм бүгинниң тәрк етерин билсекте,
Көзди жумып тарса каттық,
Келешек—
Бизди умытпайды дейип өмирде.

Жүрдик несийеге, турмадық наққа,
Ақ қараға,
Қара айланды аққа,
Көрип көрмес,
Билип-билмес, зибансыз,
Ҳақ гәпти жүзге емес айттық қулаққа.

Елди еңсесине көтерген ерлер,
„Халық душпаны“ атанып аўдарылды жер,
Умытпайды ҳасла келешек аўлад—
Кешениң бүгиннен парқын билсе егер.

Сызықлар жүргиздик,
Оцнан ҳәм солдан,
Қытай дийўалларын,
Қойдық жаңадаң.
Сөйтип ҳайўанатлар бағына түстик,
Енди шығып кетиў мүшкил бул тордан.

Көздиң отын ишимизге жутқанбыз,
Еки бирдей дәрьямызды куртқанбыз.
Аралдың орнына пахта өсирип,
Неге кепин оранбаймыз мутқа биз.

Кеше хәм бүгүн туўылған ойлар,
Бирин-бири усылай қайшылап барар,
2x2=?
Дәл шешими кимниң кеўлине сыяр?

ШЕГЕ

Үмбетбай Сайтовқа

1

Дәрўазасы тас қамал кулып урылған,
Қалалы үйдиң
түймесин басып турман,
Әупилдеп кеп ийт үрди ишкериден,
Электр қоңыраўы шыңғырлаўдан.

Баў бағшалы,
шарбақлы, қойқоралы,
Шеге аўылға барғанда хәр сапары,
Қайсы есиктиң алдында ирилсем де,
Жуўырып шығар дәслең балалары.

2

Қыялдай кең далаға қәдем койсам,
Қуўрай қуўнақ, ал селеў турар ойшаң,
Белис-белис қырлардан ийек артып,
Жунар ийне аңқытып шығар жуўсаң.

Жоталы таў биздеги, Қара бир таў,
Өзи дара, өзи шың, өзи оқшаў,

Барағойсам жол түсіп күтип алар,
Мәрмар тасын тасыған машиналар.

3

Дәрья деген қудирет асаў еди,
Жуп жағасы үйирген шашаў елди,
Қалайғана көз жазып қалып қойдым,
Ингенинен адасқан бота киби.

Қашанда бул дүньяның бири кемис,
Қыласынды қыламыз өкинемиз,
Ойсызлықтың түбиндей тасырайған,
Баяғы көк аспандай ушан теңиз.

1987-ж.

* * *

Дәрья-дәрья сағым.
Белис-белис қум.
Мүшкіл көз ашпағым,
Шағыраяр күн.

Бет алдым теңизге,
Бүгин неге мен.
„Жүрген дәрья“ — дейди,
Дәрья емеспен?

* * *

Қара суўық,
Ызғырық боран,
Аш қасқырдай
Гезер даланы,
Ат жылаўын ойға тартаман.

Сәл ықтырма,
дәрья ултаны,
Қараұйтқан бүклер,
тораңғыл,
Жабайы үн шығарып бозлар,
Астымдағы атым торы айғыр,
Оқыранып,
киснеп қояр...

* * *

Суұат еди бул жасқа бурып,
Үки ойғанбыз сүйменлеп музын,
Пада малды,
Жылқы үйирин
Суұғарғанбыз талай мәртебе.
Жылыұ еди ортасы муздып,
Парқы жоқтай,
Ляз суұықтың,
Хәм жүзгенин торалағаздың,
Көрген едик талай мәртебе.
Үки оймақшы болып мен тағы,
Аппақ музға урдым балтаны,
Ларс етип муз түсти ойылып,
Кейип қалған дәрья ултаны,
Кәйткенде де туңгыш мәртебе.

* * *

Хәр дем өмир гүли болмағы лазым,
Лазым ышн урмағы пикир гияшың,
Түсиник суцқары болмасын жазым,
Онсыз да—
Жетпесини көпдур дүньяның.
Жулдызлы түн баұырын қанжардай тилип,
Лаұлап жанған жалын кимди шақырар?

Пәрўана талпынар отқа,
не билип?
Мақлуқ жарғанаттың қандай паркы бар?
От ысырыў сумлық!
Өз қолың турып,
Кисиге қараған күшнің азабы,
Өтер,
Мөмин ийттей желип-жуўырып,
Қашан тарқағанша тәғдир базары.
Топырақты қанға қарып таппаған,
Тапқанған полаттың қуны артықманш,
Яқ, дүнья жуўап күтер бүгін,
Шайырдан—
Түсилик жәҳилликтен болар ма қалыс?

НЕЛЕРДИ ОЙЛАДЫҢ ЎАТАН ДЕГЕНДЕ

Мақсет Нурымбетовқа

I

Ақырлап қалған еди жаўынылы Гүз де,
Сен кеткенде ярым ақшам еди Нөкисте,
Нелерди ойладың иним, Мақсет?

Суўдай сапырылған топырақ арасында,
Шалқып жанған аспан астында,
Нелерди ойладың иним, Мақсет?

Мектеп партасынан отырдың БТР дың
кабиннасына,
Футбол майданынан—саўанш майданына,
Ақылға сыяр ма иним, Мақсет—
Нелерди ойладың Ўатан дегенде?!

Қалайғана көзи қыяр адам адамды...
Гейде ғамгүн отырсаң ойларға талып,
Үнсіз яд етерсең досларыңды—
қураллас...
Қап аралас,
көз жас аралас,
Атадан алтау тууылып,
Ұатаныңа жалғыз қайттың, иним.

1987-жыл, 1-Оябрь.

ТҮСИННІҰ

Айырмаймыз гейде,
Майда-ириңи,
Салы өскен жердиң—
Болар шигини.
Далбай қағып,
Жар саламыз халайық,
Аштан қалсақтағы,
Көштен қалмайық,
Несийбеси дедик,
Ығбалы жеңип.
Биразды,
Төбеге көтердик келип.
Бирин тахтқа,
Қырқын атқа мингизип,
Дәуір-дәуран дейип,
Дәстүр енгизип,
Тойларда,
мейлис-мерекелерде,
Ыклас-калыс,
Хызмет етпедик кимге?
Пейилиң кең халқым,
Кеуилиң таза,
Бирақ қалар екен ол,

Атым насыбайдан да,
Сөз дағы демеңлер бул,
Айтыла салған,
Кол емес
кеўил кабартқанның,
Қайбири оцған?!

ТӘНИМЕ УРЫЛҒАН ҚАНЖАРДАЙ

Неге буның аяқ қолы жоқ?
Өз сокпағы,
Жүрер жолы жоқ,
Себеби ол жаралған дедік,
Ұамал ушык теңи-тайы жоқ.
Билсек бүгин:
Сөйлер тили жоқ,
Өмирге де карар мейилсок,
Тоба деймиз,
Ұәтте өзи жоқ.
Себеп дос та,
Душпаны да жоқ.
Анасына сәлемге бармас,
Атасын,
Яқ, зиярат қылмас,
Буйрық күтер,
Буйрық шығарар,
Ессиз зая кеткен ақ қагаз,
Бул бендениң күни курысын,
Теңдей еткен астарын тысын,
Ядгарлық орнатып қояйық,
Тирилингінде,
Өзи түңилсин!
Байқамайды,
Май питип көзге,
Дәўир-дәўран келгенин өзге,

Азамат халык,
Азамат ерди,
Көтернү кереклигин төбеге,
Жуўмаклайман гәпти көп созбай,
Бирак буның соңы—
Не болғай,
Қалшылдан,
Қалтырап тур миңе,
Тәһиме урылған қанжардай...

* * *

Баяғының гәһи көп,
Баяны көп,
Хәрким тыслап өзінше,
Бояды көп,
Аңғысын аңғармастан,
Төте етип,
Тыңғысын тыңламастан,
Өте кетип,
Биреў алды таңбасын,
Хәрип етип,
Биреў алды хәрибин,
Ғәрип етип.
Қайта айланыч келиўге,
Пайыт таппай,
Пайыт тапқаны кетпеди,
Айып тақпай.
Тоз-тоз етип тарийхты,
Жүн түткендей,
Кими қырман шашлады,
Белин бүкпей.
Ким саңлақсыз сақлады,
Сейфинде,
Ким саўғаға сыйлады,
Тиллә-теңге.

Керегесиз, уўыксыз,
Қуў шаңарақ.
Қарый тарийх кулласы,
Қалды саўсап.
Көклемекши боламыз,
Көңлеп келип.
Ҳәр әсир, ҳәр дәўирден,
Үлги терип.
Ақ отаў—ақ басқурды,
Әшәкөйли,
Биз сени тиклемесек,
Ким тиклейди.
Хатқа салған хаткердин,
Хаты өшпес.
Ҳатамтайдай сақыйдың
Аты өшпес.
Тарийхтың турар екен
Көгин шолып,
Өмири жапған ердин
Жулдыз болып.
Баяғының гәни көп,
Баяны көп,
Ҳасыл нуска сүймейди
Бояўды тек.

* * *

Дабыл қағар—
Информациялар,
Шегий зыян!

Ҳәттеки түслерине береди аян,
Инфаркт! Инфаркт!
Шегий зыян!

Мысқыллап күледи мультик,

Гиябентлик —
Қәстелик!

„Тасты тасқа урып тутандыраман,
Гия өнген тасты,
Шылымым зейниме зәхәр қуяды,
Көз алдым тынады.

Ҳалдан тайып отыраман,
Тутанған тасқа.
Илаж табарман ба жанбасқа?

* * *

Үйрекке бир пул еди,
Топан суў басса да дүньяны.
Ол күнлер өтти.
Тобығымнан аспас дер едим дәрьяны,
Қалай жатқан болсам солай турып жүрдим,
Ол күнлер де өтти.
Бир куним бир күниме усамаслығын,
Соңлаў аңғардым.

... Мүшкил айқаспағы кирпичлеримнің,
Үйреклер уялар көзим уясын,
Бир уммандур пикир бойламас,
Сумлығыма таяў бойламас еди,
Мәжбүрмен жүзиўге түннің дәрьясын.
Күннің-го батыўын тилемесем де,
Тәўбе етип тилейин
Мен енди иним —
Таңның атыўын...

ТИЛЕК

Бахтияр ҳәр демиң, ҳәр бир қәдемиң,
Гүл ашар Абадан әрмаңың сениң,

Гия—Көкти, Жерди—Қуяш сағынсын,
Тотыя татыўлық тилегим мениң.

Халқым қарапайым, адыр қарақалпақ,
Туўысқанлық жан сезимин ардақлап,
Уўыз сүтин берип, бесигиң шайқап,
Дер: қатарға қосылды тирегим мениң.

Ақ терек, тоғай тал аралас өскен,
Таласып бир салма суўыны ишкен,
Бул аядай жер әзиз Ұатандур билсең,
Бөлшекленбес пүтин жүрегим мениң.

Өмир саған, Сен өмирге шөллеген,
Кеўлиң Айқулақтай дөнсин рәцбәрсен,
Ығбал атың озсын мудам мәрреден,
Айтсам ада болмас тилегим мениң.

Жыллы сөзге жулдыз ерни мәс болар,
Ай да ашық-машықларға ес болар,
Көкти сүйиў жақсы нийет ис болар,
Көпти сүйиў—дослық, тилегим мениң,

Дәртим бисяр, баян әйлер гәшим көң,
Сап жүректе сап муҳаббет болсын тек,
Жашың алсын жалғыз гөззал Күним деп,
Әлқысса, әдиўли тилегим мениң.

август, 1989-ж.

* *
* *

Өмирден,
Өмирдиң өзинен туўылған саўалларға,
Жуўап излейсең достым, Азат.
Бесик жасап қалады қурдас,
Ойшаң шығып кеттиң жумысқа.

Сәхәрде җаўаның айнығаны нес?

Шаңкай түсте қайтасаң шайға,
Бесик шайқап күтеди курдас,
Айланады—
Кесеңде шәмбе,
„Бүгин-ертең қонақ келер ме?“

Өмирден,
Өмирдің өзинен туўылған саўалларға,
Жуўап излейсең достым, Азат.
Ойшаң атланасаң жумысқа.
Тал түсте җаўаның айнығаны нес?

Иңирде,
Ораласаң үйиңе,
Төрт көз түўел дәстурхан дөгерегинде,
Күлдиргиши
Күлиўге қайым,
Аласаң да жигербентиңди,
Жырлап отырасаң „Түлкишекти“,
Сергек тартар кеўил сарайың,

Достым, Азат, егер мен билсем,
Өмирден,
Өмирдің өзинен,
Көз жарады мың-саң саўаллар,
Ал, жуўабы табылмас бирден,
Ойшаң өмир сүриўден артық,
Жоқпа дедим дүньяда бахыт.
Бесик шайқап мүлгийди курдас.

* * *

Баян еттиң бәрин бир бастан,
Бастан айтып бердің барлығын,

Жанып кеттим дедің де ҥақтан,
Бийкарладың ҥақтың барлығын.

Қайта бастан кимгедур тағы,
Тағы бастан баян әйлерсең...
Ба ы емес,
тек те аяғы менен жүрген,
Саған не дермен?!

Бир дем гугалмадым, билекгешеңнен,
Талпындым нур ізлеп түнеклериңнен,
Уттым я уттырдым, егленген менен,
Пурсағ, мен өзіме түсинбей қалдым.

Наҥақ гиналадым кимдидур базан,
Бәлким бәҥарини әйледім қазан,
Ҥалым нешик кешин, не болар жазам,
Тәниҥ мен өзіме түсинбей қалдым.

АҚ ҚАҒАЗ

*Марҳум, журналист Қудайберген аға
Алламбергеновтың естелигине.*

Бир сырғыуы болады қыранның да,
Бир шайқалар пайты бар шынардың да,
Бир жапырақ ақ қағаз шығардың да,
Услаттың-ау қулшынған қулыныңа.

Шуғла, деген Қуяштың сынары-ғой,
Еркелетип турады, бир если ой,
Бала нәрсе не билсин? Нәресте-ғой,
Ҥәр кәдеми жарасық бир уллы той.

Өмирди сен жырладың, өмир сени,
Жалықтастан тыңлады. Ким биледи,—
Қашан кимнің өтерин, соңғы деми,
Ақ қағазға нелерди жазбақшы еди..н.

Ұа, дариг, сол кеткеннен оралмадың,
Оралсаң да, есиңе келеалмадың,
Кулыныца қалдырған ақ қағазың,
Түсин жойтпай турарың көреалмадың?!

Февраль, 1988-ж.

ГҮМАН

Кеўил қусын урып жыққан пайзағай.
Гүман,
сеннен бир қудайым сақлағай.
Жанын емес,
Жан сезимин талайдың—
Баўызладың
Қан шығармай—пахтадай.

Гүман деген мезгил билмес „бес қонақ“,
Тис-тырнағыца шекем алады жаўлап,
Ол бар жерде,
Бирлик суўы тартылып,
Исенимнің гүли солар гүмшалап.

Достан—гүман,
О, қудайым көрсетпе,
Тапғы шықтан мөлхәм алар көк шөп те.
Өмир—дәрья дегинине тартса да,
Өрлер қайық
Сүйенген соң ескекке.

Аз ба еди адамзаттың қысметі?
Әдалат деп қанша жәбир шекпеди,

Гүман—сениң нускаўыңа ергенлер,
Ұа, бенделер,
Елеберин көп пе едн?!

Күни кеше ушыраттым бирисин,
Көптен айырып ҳәм болмас түр-түсин,
Бирақ тақаты жоқ турып бир жерде,
Гәп баслайды сөздиң басып сирисин.

Түр аңлатып,
Ақ көкирек аңқылдақ,
Меҳирбансып,
Суўық жүзи жаркылдан,
„Тири жанға зәрре зәлел етпедим,
Жаныма жат,—дейди.—мениң шуғыл гәп“.

Сөйтип турып,
Сарсылады, бозлайды!
Әлле кимниң жети атасын қозғайды,
Бир көзинди бир көзине душпан деп,
Қызып сөйлегенде баўры музлайды.

Самал есседағы
Хошы болмайды,
Шымшық „шырқ“ етсе жаны калмайды,
Қоразы шақырса да қоңсысының,
Гүманланар,
„Гүманланбай болмайды“?!

Машын кирсе көшесине набада,
Гүман туўар бул маңлайы қараға,
Кимниң үйине,
Неге келгенин билмей—
Тыншымайды,
Өмири өтер далада.

Дадым жетпес,
Илажым жоқ үгилдим,
Гүманлы бендеден гүлли түшилдим.
Иман-диянаттан журдай журынның—
Қуяштың жағасынан тутқанын көрдим:

„Кимге жағыныұды биледи қуяш,
Кимге қыя бағыұды да биледи қуяш,
Мениң тас төбеме отырып алып,
Көйлеңкем үстинен күледі Қуяш“

ҮСЕНБАЙ МУҒАЛЛИМ САБАҚ ӨТЕДИ

Кемисиң болса айт бәрі питеди,
Колың сөз жұлдызға барып жетеди.
Билмеймен не ойлап отырасыз,—деп
Үсенбай муғаллим сабақ өтеди.

Китапта не барып талап етеди,
Қырық бес минутын санап өтеди,
—Инсан тәбияттан реҳим күтпейди...
Дейип Мичуринше таллап өтеди.

Халықты бұлдирип, жерди бұлдирип.
Не бир қалаларды суўға шүмдирип,
Жайхун—Сайхун ағып жатты бийпайда,
Адамның үстинен мың жыллап күлип.

Мине, тәбияттың қәтесі—Арал,
Демек бул қәстелик—Аномалия.
Теңиз суўға зар ма?
Шөллеримиз бар.
Барса абат болар бул ски дәрья.

Ақыл-ой пикириң жетпеген жерге,
Бас қатырма.

Жетер, тек қолыңды соз,
План—нызам бизде,
Қайтыў жоқ изге,
Себеп: тонна-тонна...
Сөз бергенбиз, сөз.

Үсенбай мұғаллим сабақ өтеди,
Хәр жылдағы ставкасы питеди,
Қуты қашып тәбияттың күн сайын,
Ийтақай баладай меҳир күтеди.

Қарлыған үйлерге салмайды уя,
Бүгин таып болмас сарқылған дәрья.
Ушан теңиз аквариумдай киширип,
Хәр сабақтың басы экология.

Үсенбай мұғаллим сабақ өтеди,
Заманагөй жуўап талап етеди,
Қайта қурып не планын хә демей,
Хәсла, қайталамас сөзин кешегі.

Айтар: айырсаң да,
Әмиў—Сырынан,
Бул жерлерге өлбар дарымас апат,
Хәтте Қызылқум хәм Қарақумынан.
Жасаў мүмкин кооператив кум саат.

Үсенбай мұғаллим сабақ өтеди...

* * *

Қыршый берди, қыршый берди,
Түкшыкпаған маңлайды,
Көшин қоныў кәйткенде де,
Өз-өзинен болмайды.

Әтәшданнан бир нур сығалайды,
Кереге көзли кер жылан,
Шийдің арасында
Есимде жоқ жылан шаққан,
Анамның қайсы бармағын.
Жалма-жан
Жылан шаққан бармағын,
Гүзе толы қатыққа басқан.
Мен сонда қундақта жатқанман.
Бүгін ақлығын шилле сууына шомылдырып,
Еследи бул ұақыяны анам,
Қырк қасық суу куйып,
Жаратқанға шүкирлик қылып,
Жыланды услай қойса қысып,
Жаздырмас екен нәрестеннің қоллары.
Деп ақлығының пәнжесине салды бармағын...

* * *

Көзим, деп қәпелімде,
Күйді писти,
Сапырылды дүньяның,
Асты-үсти.
„ОЗ“ ти таўлап атыр,
Телефонда,
Жаздырмас пышақ салған,
Шапшыў мына.
Хә, демей келди врач,
Тез жәрдемнен,
—Хеш гәп жоқ, тек көзице
Кирпик түскен,
Буныңды алдық, мине,
Еми питти,
Деди де, саў болыц деп,
Шығып кетти.
Эх, дүнья, қәсте дүнья,

Кимлер сениң,
Дәртиңе шыпа излеп,
Табар емиң?
Терис кирпик жаңларды,
Терип таслап,
Ҳеш гәп жоқ, саў болың деп,
Кеўлиң хошлап,
Тез жәрдем көрсетер жан,
Табыла ма?
Эҳ, дүнья, дәртли дүнья
Қәсте дүнья!

* * *

Дусласып қаламыз тағы да,
Тағы да дусласып турамыз,
Қәйтсекте өтпеймиз арыға,
Ары да—
Адасып қаламыз.
Өткелли өмирдиң,
Өткели,
Жылдырым—
Аралық узақға,
Жан бар ма,
Өзине өкпели,
Налыйды тағдийрден,
Бирақ та.
Қыйнаса қәйтесең,
Сыймаса—
Бул жүрек өзге бир қәлипке.
Сазасын.
Ұа, әўел тыңласа,
Қайрылар едик пе?
Биз неге,—
Қайтпаймыз?
Ол демге қайтыў жоқ,

Жаўдырар,
Жанарың қыймайды,
Дәрт толы қәлбинде гина жоқ,
Бирақта,
Көз жасың сыймайды.

* * *

Суўлыққа тасланып,
Киснеген аттың,
Ҳалаты сийпеңде,
Сәнем бул акшам.
Көз айдын,
Ҳаяттың таттың—
Шарабын.
Соң жәмди сындырдың—
Билқастан.
Айыбың жоқ,
Жоқдур гүнайың,
Көзгенеңде,
Балқыйды бахыт,
Қыяқланған қыяғы,
Жәмшиң,
Жүрегинди
Тилкимлер айым.

ҚЫРҒЫЗ ДОСТЫМА

—Ассалаўма әлейкум, достым Базарбай,
Көп уақ болды жүргениме саған бир хат
жазалмай,

Жумыс басты,
Ғалма-ғалы көп-ғой мына дүньяның,
Кимге дәри,

Неден шоршып,
Бунша қорқып
Неге ғана жылаған?
Нәрестем-ай,
Шам—хәстем-ай,
Жаңа бирге қараған.
Қышқырып көп,
Шалығып көп,
Бунша неге шырлаған?
Кемпир апан,
Мениң анам,
Бесигиңди тербетер,
Пәйик болып,
Басгененде,
Қанатлайды бес бетер.
Сағыйрам-ай,
Тек жыламай,
Қәне бир күл әкеңе,
Олдағы бир,
Қундағы бир,
Тап өзиңдей нәресте.
Султан қызым,
Тулпар қызым
Айдай қызым жылама?
Жылау ушын,
Келмегенбиз—
Сен де, мен де дүньяға!

* * *

Талыққан атымның жылауын серишпей,
Қайттым жалғыз сокпак пенен,
Шанқай түс.
Бәхәйбат қуяшты-хәм писент етпей,
Диң аспанда торғай шырлайды жалғыз.

Елден ерек қонған төбешик қумлар,
Жәзнийрама жазда табадай қызар,
Бүкшийисин жатар әптап ыссыға.
Тонын терис кийген қарабарақлар.

Хәўир жүзди шарпыр, ал бирақ от жоқ,
Көйлеңке қуўрылып ерип баратыр,
Елин еткен самал жоқ, я пәрше булт жоқ,
Талыққан атым да уйықлап княтыр.

Мыс қайнаған меңиреў дала, ыссыда,
Жол қараўлап әлле кимди күткендей,
Ақ шөңгел, жантақтың шығып басына,
Күнге күйреп гүм-гүм отыр бир беткей.

ДӘҰИР ДЕГИШИ

(XVIII ғасыр)

Арғы бабамыз Жума бағыр деген
өткен, өзи шешен гайбар адам екен.
Дәўирдің дегішинде қысқы көрпін
бір айтқан сөзи еле есимізде.—деп
отыратуғын еди әкем.

Қорқақтың күни өтсе, қуны артып,
Батыр кетти, батпан ярым тары қалып,
Хақықаттың өзи жоқ аты қалып,
Күйді жүрек күйдиргі таты қалып.
Қара кийген кеўилде, ел ишин де,
Ким шыдайды тәғдирдің дегішине.

Ким шыдайды тәғдирдің дегішине,
Түпсіз умман тартады дем ишине,
Тал қармандым, бас кетсе бөрк ишінде,
Ызалы жолбарыстай кек ишимде,

Туўған жерден табаным таяжақ па?
Сум заман дос-душпанды аяжақ па?
Сум заман дос-душпанды аяжақ па,
Я бир тегис зәхәр-уўын жаяжақпа,
Сөйтпип исни питирип нақма-наққа,
Дым ғана көрмегендей болажақ па.
Заман-ай қараттың-ғой қырыныңды,
Сә бир зумда қуртпақшысаң туқымымды?

Бир зумда қуртпақшысаң туқымымды,
Майламақшы болдың ба жылымыңды,
Түсиң суўық, ал ишиң ыза-муңлы,
Ата-кәриң сол болса, бурын-соңлы,
Хәлекленбей иллә деп аўыз жасқаң,
Қасарысып үстиме кийдим ысқат...

* * *

Салмадан аққан суў сеннен бийғәрез,
Билмегиң дәркар оның қәдириң-қуның,
Өскен тал, ажырық-ғия, алғәрез—
Салмадан бийғәрез ишседе суўың.

* * *

Шарға бойлы басшының сөзин қулаң,
Үй-дәскели болғанлар байлық топлаң,
Бүгин журттың жүзине қалай қарар,
Я есигиң отырма иштен қулылаң.

Ұай, аўа, олар саған әнейиме,
Тирилер-өлер жерин билмей түўе,
Қашшан-ақ өтип кетти арендаға—
Кооператив жер алып меншигине.

* * *

Саҳибжамал тутқан гүлдей мысалы,
Долы кеўлим бүгин көркем түс алды,

Мың мукамға дөнген қуяштың таңғы,
Қырмызы нурынан қосық тууылар.

Ырғағыңда айлы әлем кеңлиги,
Қатарыңда қайтпас ерлер ерлиги,
Хәр сөз, хәр бууында елдің бірліни,
Кәлем тутсам хатқа өзи куйылар.

Гүзде кеткен қуслар қайта оралып,
Қыс та өтті, ақша қардай аралық,
Қар қойнында жасыл майса көз жарып,
Нәубәхәрге, күн көзине ынтығар.

Хош әтир таратып тыныққан ҳауа,
Дәртли жүреклерге мың да бір дауа,
Наурыз—қызға, қыз жарасық Наурызға,
Тәнхә өзли-өзи сырласпақ болар.

Қас қақпай қарасар қыйылып келип,
Бир-бирине меҳир ықласып берип,
Бәхәр қызда, қыз бәхәрде ержетип,
Науқыран жаслықтың көзине түсер.

Қызлар бунша көркем, көклем уялар,
Дийдарын паналап әсте сығалап,
Қырат, қыр қойнында тасқар алғалар,
Сүрик пенен ойнап сық-сық күлисер.

Баяны адақсыз, тәрийини бисяр,
Соныңдай бир қосық онда бәри бар,
Дуўтар сести, гобыз шалғап намалар,
Халқымның кеўлинен шыққандай болар.

* * *

Терезе есиксиз төрт дийўал,
Не мақсетте:

Пискен ғыштан қаланған?
Бирде әліп, бирде кәлди дал,
Адамларға хайран қаларман?

* * *

Мөмин билип,
Мөмин деме мөминди,
Ол билмесе,
Артық ненен кемиди,
Өз халқының —
Арына ат шаппаса,
Тартып жесе
Аузындағы жемиңди.

* * *

Отырыс-турысы,
Нағыз патшалық,
Жұрттың арқасынан,
Сөз бенен қағып,
Сылап-сыйпан жумсар,
Барса келмеске,
Бай хәм жарлы дейип,
Айтарсаң нағып?!

* * *

Бийгәрез жасайды
Адамнан адам,
Иргесі иргеңе тийип тұрса да,
Бийгәрез ой сүйер қызын хәм балаң,
Сениң айтқаныңа көніп тұрса да.

СЯ ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Өз саяң өзіңе түспес, мысалы,
Саяңды салып жүр дегенде сөз бар,

Биразлар саясынан қорқып жасайды,
Саясына бағып жасар биразлар,

* * *

Даўрык -- шаўқымлардан талыққан руўқым,
Жалған -- жасықлардан жалыққан руўқым,
Әмиўдей аңғарын кетеалмас казып,
Алданған, Аралдай барар қулазып.

* * *

Селтең болаберсең,
Сылт еткен сеске,
Қолың суўын
Кеўлиң қулыныбас иске.
Сәл ой жуўырт.
Зейиң илсе егерде,
Тырнақ деген құрғыр,
Қиршил емесе?

* * *

Ийнениң көзиңен өтпеп алған жип,
Жаздырмас не болса барлығын дизиң,
Ақ, я кара сабақ,
бул бир түбинде --
Турған жаңа ғана жатқа көз сүзиң.

ӘСИР МЕНЕН ДӘРТЛЕСИҰ

(дүркин)

1

Бас пүкил --
Тас дәуириниң хәсиретлеринен,

Бас саўғалаў,
Буншелли мүшкил.
Хәр адымда,
 хәр адымда
Кәүетер бардай,
Қас қағымда,
 қас қағымда
Нышанаға алынар маңлай.
Шақырықлар айланды қырғынға,
Сүренлер айланды сүргинге,
Уранлар —
 „Урралар“,
Айланды Уранға.
Шек қоймақшы болып талай,
Сызық тартсақта,
Исимиз айланды қырынға,
Жигирмаланшы әсир,
Бул қалай?

II

Нандай қәдирлеген адамды,
Он жетинши жыл—әсир нығалы,
Нурларыңды сағындым сондай,
Үмитимнің қуяшы
 Таңғы.
Таңлайымда анам сүтіндей,
Татығансаң,
 Тамсанаман мен,
Қуўаныштан өзиме келмей,
Кәдемице ләбим басаман.
Кешир әсир—
Айыбыц жоқ мудар,—
Сениң саўлат төккен қәддинде,
Мәңги тәзим әйлермен,

Адам—
азаг дейип

Канын төккенге.
Калиймаға келгенде тилим,
Ленин исмин тәкирар етим.
Жигирмаланшы әсир,
Бул сениң—
Кутлы исмиң
Хәм күдиретиң!

III

Исеним бар еди,
Мәдет еди ол,
Хорезм халкынан нышан көринди,
Дөнгөп ұакта ашлық—
Нак жети миллион,
Дослық, Арал дейип хатқа илшиди.
Айналып кетейип бирликли журтым,
Мың да бир билекли,
Жумыры еңсем.
Халқым қалыс истиң басында турдың,
Мийрим-шәпәәтте—

Қуяшқа теңсең!
Еркиң өз қолыңда қалды аңсаған,
Исеним бийледи хәр кәдемиңде,
Мында бир ырзаман,
Халқым,
Бахтына—
Дус еткен тәғдирге уллы Лениңди!
Жетпис жасар—

Атам хәм анам.
Ақлық сүйген меҳири менен,
Сени дағы сүйемен,
Ұатан,
Хәм жигирмаланшы әсиримди мен!

IV

Соң басланды аласат-ғаўға,
Жәбдилеснў—
Алды еркиңди,
Шек қойылды хәтте ойлаўға,
Қанымызға мәңгүрлик сиңди.
„Тәрк етпегиң дәркар диңиңди.
Арабша хат қатты қадаған!?
Үгит емес

Хәктемлик жүрди,
Кәхәри—қан
Қылқаўған қанжар,
Хан тутымы,

Көзимиз көрди.
Ақылымыз болды лал,
Ар-сар.
Тилеп алды тек уллылықты,
Сөйтип қәте қылды ол адам,
Сабақ боларма екен, утымлы,
Жигирмаланшы әсир бул саған?!

V

Гүбелектей жанған отқа урынған,
Инсан қәдир-қунын жоғалтты,
Санақсыз сүренлер,
Шақырық мың сан,—
Нурлы келешекти, қардай боратты.
„Көзи ашық пайғамбар биледи бәрин,
Көкте тәңир—
Жерде Сталин“, дедик,
Көзимиз нан тилер,
Тилде Сталин,
Колхозда дән турып
Атшоқай жедик.

Сагынышлы бул сәлем хатлар,
Жигирмаланшы әсир.

VII

Бөлеклерге бөлннген жерди,
Шегаралап,
 Қыйды қыйқымлап,
Бир тән, бир жан,
 Бир тутас елди,
Ажыратық тикенек сымлап.
Бас көтерген даракты қырқып,
Бар өмирин әйледик қазап,
Хәр биримиз
 Оқлаўлы мылтық,
Катарымыз толды жаңадан.
Саўлат курып, салтанат курып.
Тәнхә өзи болып бийледи,
Миллетлерди сышырыстырып,
Мәканынан жуда әйледи,
Бахыт сөзин мен енди қалай,
Емин еркин тилге аларман,
Жигирмаланшы әсир—
 Япырмай,
Дәртке мәлхәм қайдан табарман?!

VIII

Урысты еслемес еди әкем,
Үнсиз жүрер еди—
Ким билсин?
Кыялынан өткерер хәр дем,
Баян етпей ишки туйғысын.
Ғамгүи ҳалда жумыстан келсе,
Шаўып шығар едим алдына,
Отырғанда ыңылдап әсте,

Сорағанман корқып, тартына,
Эх, сондағы айтып бергени,
Еле көз алдымнан кетпейди,
Сорлы тәғдйрдиң ермеги,
Адам!—
Як, ҳеш жан исеибейди.
Үш мүшел жыл өмирим өтті,
Аттай шаўып,
Текте сол елес,
Көз алдымнан ҳеш кетер емес,
Жигирмалашшы әсир!

IX

Дәрт шағарман
Әсирим саған,
Босағамда
Наўрыз әйям,
Пәк нийетдер
Тилеўден алдын,
Шып жүректен
Күлиўден алдын,
Төгилейин
Айтып барымды,
Егилейин
Айтып зарымды.
О, әсирим,
Мениң ҳаятым,
Тилде сөзим
Жазғанда хатым,
Аз халқымның
Әзиз атындай,
Тәкирарларман—
Исимиңди тынбай.
Қайсы дәўир
Қай дәўирде де,

Мүрийбетли —
 шәпәәт бағы,
Көркейеди
 сулыў түс алып,
Өмир, де ен —
 ҳаслы гөззаллық!
Ал, бирақта
 нур менен сая,
Жолдас емес
 десекте мына,
Тиришилик —
 мүлки дүньяның
Шатыстырып
 бирге болғанын,
Көп көргенбиз,
 алысып барар,
Нур, ҳәм сая
 қарысып барар.
Еккисиниң
 парқын айырмак,
Аттай анық,
 ол туўралы гәп,
Қозғаўдың да
 өзи бийҳуўда,
Десек дағы
 бул, өзи жүдә,
Әлимсақтан
 калған мәселе,
Әттең оның
 шешимин еле,
Табыў қайда?
 Жол қарастырып,
Тас түнекти
 нур менен жығып,
Қудайлардан
 от урлап бирдей,

Киятырмыз
Прометейдей.
Әсирлердин
толқыны таўдай,
Жер кемеге
урылар сондай,
„Тоғызыншы
бал“ да, ұа, дарийғ,
Жеңилгенин
билседе анык,
Жалын-отты
өширмекшндей,
Сөйтп исин
питирмекшидей.
Қара сая
ерип келеди,
Жаўызлыққа
ерик береди,
Шынғыстан
тап Гитлерге шекем,
Бузык пийет еди,
не деген!
Қай әсирде
қай дәўирде де,
Нур хәм сая
келмес мәмлеге.

О, әсирим мениң,
жапакеш,
Сениң ақыл—
ойыңа теңлес,
Уллылықты
аларман қайдап?
Өтмишке хәм
өзиң гүўасаң.

„Эттен, эттен“,
дейип бас шайкап,
Бармак тислеп
турғанларын „қап“,
Қолдан кетти,
дейип өкиніп,
Еңсең түсіп
нәзерің сынып,
Қалған ұақтың
көп болды-ау сенің,
Иштен жанып,
иштен өртепдиң,
Сол халатың
қан жутып турған,
Жүрегімде
мөрленип қалған,
Руұхымды
жегидей жеді,
Маған аян
сыр емес енді,
Арал! Арал!
Тилиме бассам,
Жаным күйер,
ақыл билқастан,
Өз-өзине дузақ курғаңы,
Өз-өзиниң қасты қурбаны,
Өшип баратқандай
нур-зия,
Әмиұдәрья,
Арал—Сырдәрья,
Жер кемени
қайырға таслап,
Дузлы кумды
көкке қулашлап,
Абыржыұға
түскен ана-жер,

Шашып атқан
яңлы түйнлер.
О, әсирим,
мениң тәшүишли,
Өмиримниң
сен Чернобыли,
Күйер жаным,
қалмас тақатым,
Хәр бир демим,
хәр бир саатым,
Есанлаўлы
өшип бараман,
Умит! Умит!
Өшик санадан—
Қалайғана
күтейин айтшы?
О, әсирим,
жиң ирмаланшы!

О, әсирим,
мениң ялымда,
Жер қозғалған
күнги Армения,
Өрре турды
дүнья аяққа,
Қурбан бердик,
қанша, биракта...
Тәбиятка—
кимниң дады бар,
Меҳ. -шафқат—
өзылар қоллар,
Аўыр дәрттә,
хәсирет . . .ғыны,
Миллион жүрек
бөлишип турды,
Қыйрап қалған

тас арасында,
Қус қанаты
яңлы ашыла,
Парақланып
„сексен тоғыз“ дың,
Календары
жатар еди. Муң—
Жутты қалбим—
әрман, не деген?!
Қарыздармыз
„сексен сегіз“ ден.
О, әсирим
жигирмаланышы,
Қайғы-қәсирет,
қысметнің ашы!

Бүгін мише,
Наўрызы әйям.
О, әсирим,
сениң гүл-гиян,
Өнип шыққан
қырларда гөззал,
Түс алыпты,
бүртик жарған іал,
Нәўбәхәрдің
самалы менен,
Шайқалады
сулыў хәм көркем,
Қуслар еркин
өкте шарқ урар,
Қуяш қыздай
жымыйып турар.
Таң сәхәрден
басланған сейил,
Даўам етер
ертеңге дейин,

Наўрыз гөже
 ең баслы тағам,
Дәм татысаң—
 мыңда бир даўаң,
Хәм нийет ет,
 жақсы күнлерди,
Қуяш күлген
 жақты күнлерди,
Ана жердиң
 аманлығына,
О, әсприм,
 болагөр гүя!

АЛЫС КЕТТИМ

(дүркин)

* * *

Дөңис-дөңис алап,
Шалқар-шалқар көк,
Аспанның астына қалай жайғасар?
Қулдыраған кишкене өзек,
Сық-сық күлип кушағын ашар.

Тутас бултлар көшеди көкте,
Гә селлетип, гә силпи таслап,
Ынтыгады жыс тоғай хәтте,
Ашық нурлы күнлерди қумсап.

Шөлиркеген шырша кеўлимде,
Күлер өз үлкемнің дийдары,
Табылмайлы жуўсан бул жерде,
Бирақ, хош ийиси тутар қауаны.

ТҮНГИ ПОЕЗД

Көзин талып кетер,
Жаўып китапты,
Көпшиктің астына ысырын қойдың.
Саатқа қарайсаң,
Еле түн жарпы,
Бийтақат жолаўшысы түнги поездың.

Купешің есигиң әсте қаўсырып,
Темеки тутасаң тамбурға шығып.
Тас түнек айнаға үңилип,
Бийтақат турасаң ойларға шүминп.
Я, хошласып шықтың,
я күтер диидар,

Я сағышыш,
я айралық дағы бар—
Жүрегинде жол азабы тағы бар.
Бийтақат жолаўшысы түнги поездың.
Таң ата, я кешке мәнзил күтеди.
Белленген жерге поезд жетеди.
Ұақ жол тиле,
өзин түсин кетерде,
Бийтақат жолаўшысы түнги поездың.
Қос рельс—дуўтардағы жуп тардай,
Поезд барар,

Ойын түскен дилбардай,
Өмир—мәнзил ұасла жалықтырмасын,
Көзин талып кетип жапқан китаптай.
Бийтақат дүньяны,
Түнди бийтақат,
Қәне сиди бир қыялыңа келтирсең?
Ұамде өмир-өмиринше адамзат,
Пикириң шығып кетсин қос рельстен.

ГҮЗ. КАУНАС. ЧЮРЛЁНИС

I

Көгис думан
Нуў қарағай ормандай,
Сылт етпейди
Жан шоршырлық,
Ҳәсирет қайғы турғандай.

Жас сүүретши бояўын жайып салды,
Таң қуйылып келеди күн шығыстан,
Өмир сениң турқыңды кубылмалы,
Өширежақ бир күш бар,
касарысқан,

Жүрегимди жаралар көрген сайын,
Жасыл рең дөнеди қызғылт сары,
Сесгенеңди мен қалай умытайын,
Сес бояў—
Ал, рәң-бәрең сестің бәриң.

II

...Нуў тоғайда адасып,
соң табысқан,
Муң—әрманлы жанлардан
әзел бастан,
Қаланы нөсер жаўын кушадыкеп,
Нөсер жаўын қаланың кушағы тек.
Жер көктің қуўанышын, қайғы-дәртин,

М. К. Ч ю р л ё н и с — (1875—1911-жж). Литва халқының художниги хәм композиторы.

Көңиллерге жайлау ушын,
Саз шалып, нама шалып тәбият тур.

III

Думан—ренлерди бүркей алмайды,
Жауын—сеслерди жууып кете алмайды,
Ҳақыйқатлық.

* * *

Сағымдай жылға жылжып,
Енди көкке,
Тоғай өрп барады,
Көкжийекке.
Кең жазык мөлдиреп тур,
Жауын жуған,
Булт көшер,
Гүлеп самал—
Есер қырдан.

* * *

Қандай зәулим көк сарай,
Тамашалап асықпай,
Киятырсам қус ушты,
Бирақ сылт етпес тоғай.

* * *

Достым мен сағынған топырақ,
Ат туяғы қазған далада,
Ууысыма енди,
Алшақ емес тәғдийримиз,
Хәтте ортақ ығбал-бахтымыз,

Аўыз ашпадым,
Саўалларың,
Адаксыз,
Қалды жуўансыз.
Шапнақ жоқ қылышты қумға,
Ол болар нәмәртлик
Кеўлин күсер сениң де мәртлик,
Ұа, достым мен сағынған топырақ,
Ат туяғы қазған далада,
Енер руўқыма.

* * *

Жүректі қыйнайды айралық тағы,
Мәлхем таўалмайды аралықтағы,
Сезимнің сарғайған бағлары—
Айралық,
айралық,
айралық тағы.

Қанатың талдыма ушқан құс?
Ақ көбик дәрьяны жутып дүз.
Теңиздің ултанын қушып дүз,
Қанатың талды ма ушқан құс.
Қалдың сен қайларда,
қалдың сен,

Адасып,
асылып көзиңнен,
Қәлбимнің сазасы жетпеген,
Сазайы,
Айралық не деген?!
Пәрўазы тәрк етип қаўаны,
Қайраўда жалғыз газ қалады,
Сыңсыған сестине құс жолы,
Құс жолы егитилип барады.

Бәхәрим аўысып қыс таман,
Көз жарған бүртиклер музлаған,
Әлқызыл гүлдерди баўырықан,
Баўырықан көксиме басарман.
Тәғдийрдиң дегени артықмаш,
Я сени,

я мени тыцламас.

Өртениң өртеди әлемди,
Бул әлем ақ сийне қарлығаш.
Тағы, тағы, тағы,
Айралық тағы,
Сағыйра жүректи дағлады,
Сен келип жеткенше,
Сағыныш,
Сарғаяр сезимнің бағлары.

* * *

Ессиз,
Түслериме енесең,
Нәўше қәднің елеге шекем,
Ұақыт хұкимини билмеген,
Айдай телмиресең,
ләм-лим деместен.

Қыйыласаң,
қыймайсаң сәнем,
Сөйтип мени қыйнайсаң, сәнем,
(Илаҳида ләззетли бул дем),
Умытаман өзимди-өзим.
Бирақ мени,
умытпайсаң сен,
Хәр мәхәл түн.
Келерсең,
Әтген,
Хәм кетерсең ләм-лим деместен,
Түслериме аян берсеңде,

Жырактасап,

эвизим мениң.

Күлин күтин алайын десем,

Жалқы айралык,

Екеўимизге тең.

Илажсызбыз,

Кайтпайды изге,

Жыллар,

Жаңсақ басылған кәдем,

Бүгин тағы сол ҳалат,

Сол дем.

Жүрек бийхуш,

Кеўиллер бийхал,

Мәўрит--Өмир телмирер,

Мәйс—

Ләблер кәлиймаға келмей қалар лал.

Жаным жағып,

Жаным күсеген,

Жанарында меҳирме десем,

Булт жасырган айдай,

Ўа, дарийғ—

Ғамгунгинам,

Көз жас төгерсең.

Базан түслериме енсең сен...

* * *

Көзлер дусласып қалғаннан берли,

Пикир, бир ғәлетий—

пикир қыйнап келеди,

Мени қашан,

қайда ушыраттың?

Сени қашан,

қайда ушыраттым?

Қалған күнде

жоқпыз екеўимиз,

Сабыр сақлап өтеди күнлер,
Тақат етип жетеди күнлер.

„Бир қыяда,
Иси мыңсандур,
Кәспи-кәри талабы солдур,
Кишкенесин сағынған хәмдур“.
...Кеўилице қуйылады нур.

Алыс кеттим,
Узақ сапардан,
Хат кешеўлеп, сәлем кешингер,
Сен анасаң опалы ярсаң.
Түслерице енеди нелер?...

* * *

Терезеден қараймаң тысқа,
Борасын қар,
Жарасық қысқа,
Руўқымда әптаб,
Саратан,
Гәлетий ҳал,
Бәлким дым қысқа.
Жылт еткен ой жанымды жағып,
Жисмим өрттей,
барар тутанып.
Көзлериме аяз тығылар,
Терезем тур,
Суўық курсаңып.

* * *

Аппақ қар ушып тур ма,
Түсип тур ма,
Уйтқып кеп есер даўыл,
Есер мына—
Минези тәбиятты усап кетер,

Баяғы минезиме мениң бала,
Ядыма түссе гейде кысынарман,
(Бирақта ол әдетим қашшан қалған),
Қарлы қыс,
 Қандай гана тамаша едің,
Қар хәм даўыл,
 Тынбастан ойын курған.
Аппақ қар ушып тур ма,
 Түсип тур ма...

* * *

Ушқылапған аппақ қар,
 Түспес жерге,
Гезер самал,
 Қарлы аяз көшелерде,
Өрли-қырлы асығыс жолаўшылар,
Сә-сер салын карамас бир-бирше,
Қалай гана көз ашыў мүмкин мына,
Борасынлы,
 Ақ қыстың қылығына,
Үргин борап—
Үреди қумшаўыт қар,
Бетти жалап қол салып мойыныца,
Бийгана қыс қылығы,
 Тацдур маған,
Бул журт өзи көнликкен,
 Бәри аян.
Дирилден кеп турады-аў—
 Бир сулыўдың,
Ақ көйлеги сыяқлы қарлы боран.

* * *

Үш күн,
Үш түн қар жаўды үргин үрип,

Дүньяны таслай жақтай қарға көмип,
Аяз қарнып булағай турдыма де,
Жүриў мүшкіл,
Көшеде жолды көрип.

Машқаласы онсыз да бастан асқан.
(Қала—деген машқала толып атқан,
Бир қонағын шығарса,

Мыңы келер,
Тамашалап каланы өрден-ықтан).
Қатарласып

Дизилип көшелерде,
Қар машина тынбастан қар гүреўде,
Биздеги пахта териў мәўсиминдей,
Тик аяқтан турғызған гүллән елди.
Үш күннен соң.
Қар тынды, тынды үргин,
Бултта көшти,
Тәрк етип барлық жүгин,
Тыныш ғана сылт етпей мүлгип атыр,
Тойынған ақ айыўдай қала бүгин.

* *
* *

Самал хәм қар,
Қар хәм самал,
Қала иши уйтқып турар,
Суўық демли борасын қыс,
Ат шанада желип барар,
Тереклердин шақасында,
Қабат-қабат жай басында,
Аппақ қар тур сызатланып,
Хәм өримде, хәм ығымда.
Текшелерде, соқпақларда;
Гүрлеген гүзар жолларда,
Қуйылар қар уйытқып келип,
Қолтығыңа, қонышыңа.

Қандай ғана
тамаша
нур дәрьясы,
Аппақ нурдан
дөреген
инсан җаслы!

* * *

Неге мениң
ақылым
болмас җайран,
Қашан сенде
кус ушқан
тартып кәрўан?
Қай дәўирде,
Ай жатып,
жулдыз батқан,
Қай жылы,
қайсы күни
қайсы ақшам?
Әлемди—
түи қаплаған
муң қаплаған,
Тас түнек—
зым-зия нур,
өшип қалған,
Ўа, сонда
шыр-пыр болып
Қакнус кус,
Өртенип
ушқан демле
жанған жулдыз,
Сол бир сорлы,
қара күн
болмасын деп,

Түп-түңлигин
турады
жұлдыз безеп.
Өзине
өз бийлигин
жетпес заман,
Пикирим,
ой-қыялым,
бол рәўшан,
Қус жолы,
алтын камар
ҳасыл гәўҳар,
Белге бұўсам
руўҳымды
демен турар.
Талғанда
мәдет болар
қуўат болар,
Жұлдызым,
адассам жол
силтеп турар,
Деп аламзат,
атланар,
максетине,
Жақсы ниїет
мәртлик ис,
ийгиликке.

* * *

Шыңға шығыў
күдирет
қайда бирден?
Қанша жұлдыз—
етеклеп
ерип жүрген,

Көз илместен
турады-аў
жанып ғана,
Бәриниң де,
әрманы
қус жолы ма?
Саз шалады
мың ырғак
мың муқамлы,
Жулдыз туўды—
кимниңдур
жанды ығбалы,
Базда жулдыз—
жылысса,
сарқып келип,
Кәўетерли,
кәўинпли
сыйқын көрип,
Зардаплы—
салмақлы
ой басады,
Калардай тап
қапылып
куруп бәри,
Бирин-бири,
мүйизлеп
сүзип атқан,
Парқы жоқтай
жердеги
адамзаттан.

* * *

Сан-мың жулдыз,
сан-мың жыл
жанып турған,

Япырмай—
калай шыңға
барып қонған.
Бири бирден—
лип етип
өшип қалар,
Жүрекке,
әлле қандай
өксик салар.
Бири тамып
кетеди
бири ағып,
Руўхымды
күйдирип,
жаным жағып,
Сырлы жумбақ
шешими
тапшай турсам,
Айжарылқап
Ай туўды
қыяқланған.
Тағы қыял
бөлиди,
ой тербеди,
Жүзиме
урылғандай
Айдың леби,
Дийдары
дирилдейди
күлимлейди,
„Умыттың
дегендей-ак
неге мени?“
Бир сәнем
сыбырлаған
жүрегиме,

Қус жолы
 гуўа еди
 сол бир демге.
Өтинти,
 соннан берли
 бәхәр хәм жаз,
Қайларда
 қалды екен
 ол сәрүиназ?!

* * *

Жети қат—
 айлы әлемде
 саўлат қурған,
Қус жолы—
 мәңгилик ол
 парлап турған,
Жулдызды,
 жулдызларға
 дусластырған,
Ҳақыйқат,
 хадаллық ол—
 жанып турған,
Тәрзисин
 теңгерин
 әдалат деп.
Ҳәр бир жулдыз
 шашады
 шәпәт тек.

* * *

Талай сапар
 сырластық
 ал бирақ та,

Өмир өзи
толы-ғой
сыр-жумбаққа,
Туңғыш мәрте
көргендей
бүгін сени,
Егитилни,
егилип
турман мине,
Хәр мәўритте
тартасан
сәўбетице,
Әне жулдыз
туўылды,
туўды және,
Адамзаттың
мәканы
жерде болса,
Көз жарады
жулдызлар
қус жолында.

1985-ж.

ЯЛҒАН ДЕЙМИЗ

(баллада)

I

Бәхәр,
Көкти найзағай жаўлап алды.
Даланы жаўын жуўып тышып қалды,
Қуяштан көз айырмай туңғыш рет,
Айкулақ,
Көкжийекте турып қалды.

Көзге түсти жап-жасыл майса бирден,
Ҳаўаны кус Һаўазы тутты бир дем.
Әлле қандай кеўлимде йошлы сезим,
Оятқандай болдың ба,
Наўрыз—көклем?!
Сә-уғалмай жүргенде,
Өмирди мен,
Түсине алмай болдым таң,
Өзимди мен.
Қайданғана тап болдың,
Тулымлы қыз?—
Ақ терекги аралаң суўға келген.

II

Жаз еди.
Жүзиң жарқын, кеўлиң тынық,
Әтирапың көз тоймас бир сулыўлық,
Бир сулыўлық кеўилге уялады,
Қалайда—
Қыймас сезим, қыймас қылық.
Сетемшил,
Сергек нәзер, ынтығады,
Аттай туўлап жүреклер туншығады.
Ләбинде Абат жаптың қос қарлығаш,
Қанатлап—
Суўды сызып шарқ урады.
...Жасқадан суў алдың да ирқилмедің,
Шелегиңде суў күлди,
Сен күлмедің.
Мениң сада сағира сези мимди,
Алып кеттиң,
Қайрылып сыр бермедің.

III

Гүз екени ядымда,
Дала қырда—

Селеў-қуўрай тағынды гүмис сырға,
Тыррыў-тыррыў тырнарлар қайтып агыр,
Жер-көкті бийхуш етп қосық жырға.
Аспан арыў жамалын көлде көрп,
Булт та шашын тарайды,
Көрпк берп,
Нар камыслар сыбызғы шалып турды,
Ырғатылған самалға ерпк берп.

Жап жағалап наришан киятырсам,
Қуйды жаўын шелеклеп,
Урман-пурман—
Бүк астына тығылдым,
О, ығбалым,
Бир қысым боп жалғыз сен—
Күлп турсаң.

IV

Қыс.
Қылаўлы
Қыраўлы суўық турды.
Арасы Жер хәм көктің жуўық турды.
Шымыры аяз қарпып әтирапты—
Түймедей—
Қуяш көзи күлп турды.
Ақ терек,
Ақ сезимнің кушағында,
Сылт етпес—
Қыял сүрпип узак тацға.
Соқпағыңа ақ мамық паяндоз боп,
Из түсирмей бүркейдп қалың қарға.
Өмирдің уғынбаған сырын еле.
Жас едпк,
Өзи хожа,
өзи төре,

Кыс айыплы болады энди неге,
Арамызда айралык аяз-желге?...

V

Төрт мөүсүм —
Төбе-төбе дарадағы,
Бүр ашып жер көркейди,
Бәхәр тағы —
Сени мени сорағлап телмиреди,
Ақ терекли бүк жасқа
Сол баяғы.
Ол жерлерге бармадык,
Жазда өтті,
Гүз келип —
Үйрек сыңсып, газда өтті.
Кеүйлимнің Куяшы сорағлайды,
Баяғы Айкулак қыз қайда кетти?
Ялған деймиз,
Өмирдің неси ялған?
Қырпақ қақшып айнала тынын қалған.
Сениң мениң әрманым сыяқланып —
Айна көл —
Қар астында умыт қалған...

ТҮН, БИР ЖУП ҚУС ҰӘМ АЙРАЛЫК ҰАҚҚЫНДА БАЛЛАДА

*„Бир сөз бенен ашна-ярым,
Бийгана болды нәйләйин“.*

„Ғәрич-ашық“ дәстанынан.

Бир жуп қусты көрдим тал шақасында,
Кеүйлиме яд — аян отырысы да.

Сетем алмасын деп турдым,
Ҳаслында.
Ықласым кеткен соң жуғырлысына.

• ..Айлы ақшам.
Бәхәр. Бағдың қушағы.
Бир жуп елес, ертектеги мысалы.
Шийрин-шийрин тиллеседи пинхәмы,
Сырым алмасын деп
Әлле ким тағы.

Жанырақ саз шертти
Самал буйығар,
Өз қауазын тыцлап қуслар тынығар,
Аппақ Айшатырға ықласы кетти,
Қас қағысып сансыз жұлдыз жымыңлар.
Ұа, дарийғ.
Түн қызғаныш мәйиш симирти,
Тақаты-тақ.
Ығбалына күйинни.
Көзгир алмай таң атқанша бақлады,
Сыр сақламай
Ишинде дық сақлады...
Күтти жигит.
Өтти бәхәр селлетти,
Жаз да өтти,
Ышқы бағын шөллетип,—
Жигит күтти.
Казан урды гүллерди,
Қуслар өтти көктен сыңсып хошласыш.
Күтти жигит.
Аяз қарнып қыс келди.
Ақшам жұлдыз келди, ол қыз келмеді,
Қаралы түн сақ-сақ етип күледі,
Шуғыл исин тәнхә өзи биледи...

Жигит күтер,
Жараланған жүреги,
(Шуғылға да усы емес пе кереги?)
Күтер байғус,
Тағдирише тәп берип,
Күтеди ол,
Қус қайтқанша күтеди.

...Бир жуп қус қонақлар тал шақасына,
Кеўли уғар сыр бар отырысында,
Сетем алмасын деп сығалап қарап,
Бар ықласын берер жуғырлысына.
Жигит жаны қустың тилин уғады,
Оған аян ашық—бұлбил пиғаны,
Сырым алмасын деп ғайбана кимсе,
Шийрин-шийрин сөйлеседи пинхәми.
Айлы ақшам.
Бәхәр, бағдың қушағы,
Олар сайрар ертектеги мысалы:
—Ах, бизлер муҳаббет қурбаны,
—Яқ, бизлер қыянет қурбаны.

ЖАН ҰАЛАТЫ

поэма

„Молла Ерим, сен оқығыл ашипки Зийўар дәптерин“

Әжинияз, „Шықты жан“.

I

Жым-жырт. Үнсиз,
көк толы жулдыз.
—Неге жаным,
Тигилип қалдың?—

...Қанша жыллар, әсирлер өтп,
Жан ишинде муқаддес сезип,
Кәстерленген әдиўли туйғы,
Бийлеп алған миллионды, мыңды,
Ашық-машық— өмир татлы дем,
Ғәннйбет дем, бийбаҳа билсем,
Илаҳийда хәмде азада,
Дийдарласыў мәўрити тәпхә.

Тәрк етпейди сейилин Ақшам,
Тақат етсе,
Келер атар...Таң.

Айхәстели,
дәрт-кәстели Шам,
Сызатланып турғаны қашшан.
Тамған жулдыз,
Жаңгырмас,
Ғаўаз.

Пәрўаналар пәрўана болар,
Тәгдири таң,
Отқа урылар,
Әлипшырўан.
Кербала шөли.
бәри, бәри...
тек ғәриптики.

Тас қараңғы,
Таң қараңғысы.
Шаҳсанем бар Шааҳббаз қызы,
Зулпы-зыйя хәм қара көзи.

Тиллә көшки,
Көкте қус жолы,
Әйлер Ғәрипти.

Арзығады, күтеди Ақшам,
Дийдар несиб.
Жетип қалар Таң

Уйқысы жоқ,
хәм Ғаўыққустың.
Сескенеси келеди талып,
Мәцги бахыт—келеди алып,
„Боз ат минген ярың келди дер,
Келди ярың, Тапың келди дер“.

Қус уйқысын,
Қалай, ким кыйсын?
Буйығады хәтте жулдызлар,
Буйығады Ақ тал, мәжиүнтал.

Көз ашыўға уялар олар,
Ал жүзлери дуўлап қызарар.

Илаҳийда пәк хәм азада,
Ушырасыў мәўрити тәнхә.
Ұапалы яр сөзинде турар,
Ұәдели ўақыт,
Ұәдеси—сәхәр.
Жетип келди.
Жетип келди яр.
Қарасады.
Сағыныш.
Дийдар.
Таң хәм Ақшам. Ашық-маншықлар.
Сезимлери қарысып барар.
...Ашықларды сыйдырмас пәлек,
Ашықларға Ұатандур—жүрек.

Жулдыз ағар,
Ғаўаз жаңғырар.

Уяттан өртенип жанар Күн шығыс,

—Неге жаным,
Тигилип қалдың?

—Ұал-қалатым.

Жан қалатымда

Өзегине от түскен дүнья.

* * *

О, мухаббет, таң сәхәрги қуяшым,
Зулмет түннің серпип таслап сыясын.
Жан-дүньяма ғыжлаған нур куйдың да—
Жүрегиме инам еттің қыя-шың.

О, қыя-шың, намыс шыңы, ар шыңы,
Адамзаттың өлшем тасы—аршыны.
Ышқы отына қамалмаса жүрегі—
Болар ма еди Байсын елдің Баршыны.

Жаслық—бул яд. Әўладлардан теберик.
Жерди жарып шықпағанбыз көгерик,
Заманласым изгилерге ертеңги,
Не айтамыз?
Өстик деймиз не көрпиз?

Есте тутыў,
Еске алыў—өзи не?
Аққан жулдыз қозғаў салған сезим бе?
Яд етиў хәм ядқа түсиў—
Күдирег—
Қулындағы шаққа қайта келнў-ме?

Туўылған жер, өскен ана топырақ,
Аўыл-алап—ата-мәкан, шаңарақ.
Көз ушында бир нәресте қиятыр—

кустай сырғып,
сағымланып қулдырап.

Айдар қусым, дийдар қусым усы ма?
Гүбелегим,
Кел бөбегім қасыма,
Бахыт болып өзиң туңғыш қонғансаң,
Адамзаттың бах қонбаған басына.

Қулшынып кеп сыймай тұрсам қанама,
Жақын келип:—Рас танымадың ба?
Деди дағы, Күлди сада нәресте—
Билдим сонда,
Өзим екен сол бала.

О, балалық, пәк сағыйра пасылым,
Көз қумаргып, желкилдеген жасылым,
Сени сонша сағынарман деп пе едим,
Изде қалған қанша мәңзил—асырым.

Ауыл десе, мен баяғы баламан
Қозы бағып, мал қайырған даладан,
Ескен самал айдарымды сағышып,
Қум-қыратлар гүл әшөкейі усынған.

Билмеспен мен қандай тилсим сыр барын?
Ауыл десе, урқан атар қыялым,
Түп жамылып жулдыз бенен ақшамы,
Аймаманың ертегин тең тыңладым.

Соның бири хәзирдағы ядымда,
Аттай шапқан алтын бесик қаққында,
Туұылған жер алтыннан да ағласаң—
Бесик болған мына мениң бахтыма.

Кем болмасын қалмасын деп қатардан,
Палапандай әлпешлеген ата-анам,

Жоқ-жуқа хал,
Ол жыллардың жарасы,—
Жүрегимде тыртық болып сақланар.

Тал шыбықтай,
Жас еди олар, жас еди:
Ұақыт қатал,
Тәғдир қара тас еди.
Алып қайтқан қанлы урыстан
Жеңісти,
Кимсенің перзенти, кимнің атасы...

Жий-жийи анам айтып отырар,
Талай таңға татыйтуғын гәпи бар,
„Қырық жылдан соң жаңарады қазанда,
Елли жылда ел көркейіп толысар“

II

Шақаман тәреплерге шыққаның бар ма?
Көз қамастырып,
Шаұрыздың ақша қарына.
Боздың аты боз-дә,
Қосберген өзектен Арпакөлге шекем,
Ат шапқан айтақыр—
Айтарың бар ма?

Қасқыр көрдим десең исенеди аұыл-ел,
Түлки көрдим десең исенеди аұыл-ел,
Қоян көрдим десең исенеди аұыл-ел...
Той десе қуұбас жумалағаны киби,
Жатып турып тақаты болмас,
Тайда туяқ қалмас...

Ярым ақшам аўған шамада,
Қар қуяды. Сылт етпес дала.

Ақша қар—қут, Наурыздан дәрек.
Үшінші шақырымы болса керек—
Қораздың—қашшан еди баслағаны,
Қәне енди уйқының қашпағаны?...
Базар етер ким тапқан барын,
Қаңылтақ жонаға ертлеп атларын,
Аў-дузағы, тийекли қақпан,
Жай алады қазақы қаптан,
Қап-коржыңды бөктерип қанжығаға,
Уўыс толы жүүерини де салып дорбаға,
Кими аннан, кими муннан,
Кими тақтан, кими жуптап.
Этирин келтиргенлер—
Қусын қондырып,
Из куўып, сүрдеў куўып.
Кими-я несиб деп, ермекке,
Тазы ма, көпек пе,
„Ғал“ берип ийтке.
Кулласы айы оцынан туўып,
Басқа талаптан қол жуўып.
Ғәси атлы, ғәси пияда,
Аўыл-ел шығады сонарға.

* * *

Таң атпастан басланады,
Шаңарақтың ғалма-ғалы.
Кесек пеш от симирип,
Куман қайнар төгиліп.
Қатқан қырау әйнекке,
Тем-тем еримекте.
Сонарға кеткен ағасы,
Саўынға кеткен апасы,
Балалар уйқысырап,
Көрпени теўип таслап
Аўнап-куўнап жатады,

Саз берип таң атады.
Сүт әкелип анасы,
Писиреди, кулласы—
Жайып аппақ дәстурхан,
Қозды тартып ошақтап,
Әтештанға қояды,
Нан-шөрек қыздырады.
Қарашайын демлейди,
„Тур карағым тур дейди“,
Маза кетер уйқыдан,
Хабар келсе тур-турдан.
Турағойың—шырағым.
Маңырап тур ылағың—
Түрип таслап гүёенин,
Анасына жиберип,
Кетпей турып падаға.
Қарда жаўған далаға,
Шаранаты Науырыздың
Рысқалы аўыздың,
Шығып ғана қарай-гой.
Турағой балам, тура-гой...

„Мә-хәә“ дейди ылағы,
Селт етеди кулағы,
Уйқыдағы балалар,
Бирим-бирим оянар.

* * *

Қара-оның балалығына,
Күни кешегидей ядымда.
Үйинен суўырылып шықты да,
Жол алды ол бас аўған жаққа.
Әтираны көз жетпес келсис,
Қар қаплаған тақтадай тегис.
Ғорбаң-ғорбаң жүреди келип,

Қызык көрип, тамаша көрип,
Гүршилдетип дизеден қарды.
Барар.
Ауыл узақта қалды.
Кетип барар, кетип барар ол,
Ал изинде сайрап қалар жол.
Қоябер бул балалық шақты.
Парыкламас жакын-жырақты.
Асып кетти бираз жер демде,
Сексеуиллер өскен нәкенде—
Аппақ қарға көмилип атыр,
Мисли салтанатлы ақшатыр
Ертеклерден еситкени бар—
„Ақ шатырда—хан патша жатыр“.
Сондадағы шоршыұды билмес,
Сә, сескениу кәрине келмес.
Қорқыу деген сирә жоқ онда,
(Соң тууылған бул ой шамамда)
Сырдандай боз,
Сырдандай дала,
Көкте қуяш.
Жер аппақ ғана,—
Шағылысар.
Айнадай жалт-жулт,
Көз қамасар.
Дөгерек жым-жырт!
О, не деген сақый тәбият.
Ғо, баратқан балаға қарап,
Бар ықласым ауып тур мениң,
Тәбияттың жаратылыстың,
Туп сағасы бир екенін шын.
Тасып гейде боламыз хәси,
Инсанийлық демектің хаслы,
Қолда бардың қәдирин билмек,
Қуяш. Жер. Суу.
Кишкене өзек.

Бағытынан жаңылмас-аў деп,
Атнаў керек хәттеки кесек.
Атнаў керек, аңды-қоянды,
Уўлы дейип зәрре жыланды —
Қуйрығынан басыў
билгенге —
Балта урыў өз өзегинче.

Атнаў керек көз бенен оқты,
Атнаў керек сөз бенен оқты,
Тағы тереңирек ойласақ,
Адам тәбиятқа дос-инақ.

Анаў баратырған балаға
Неге таң боп қалдым буншама,
Жерден жеті қоян тапқандай,
Алып-ушып тұрыпша сондай?

... Елең етти көзи алдында,
Қус ушқандай болды ма, қайда?
Ұайран болып гилт тұрып қалды.
Не нәрсе ол?
Ҳеш аңбай қалды.
Тағы елес.
Яқ, елес емес,
Ешки деўге, яқ ешки емес,
Байқасласа. Кийик ҳақыйқат,
Қарап тұрған көзи жаўтаңлап,
Қатып қалды, тапжылалмастан,
Қатып қалды, көз айырмастан,
...Сыран суўық еди музғала,
Қаяқтандур өткен қыстама?
Аўылдағы бир аңшы ғарры,
Кийик атып алып барғаны,
Бирден оның есине түсги,
Айнымаған өзи-түр — түси,

Сүүрет болып ядында қалған,
Жатса түслеринде қыйнаған,
Ойлар еди, өлгени жалған,
Дәл сол кийік алдында тұрған.
Үркек нәзерлері тайсалмай,
Қанша ұаққа тигилип услай,
Қас қақпастан, япырмай бала,
Бағысқаны еле ядымда.
Әлле неден сетем алдыма?
Яки жанарлары талды ма?
Бирден шалырасты нәзерлер,
Бирин-бири жоғалтты көзлер,
Тап көз бенен қас арасында,
Бир-биринен жазып қалдыда.
Шоршып түсті бала хәм кийік,
Алша түсті арадағы жик.
Шет-шебирсиз жатқан жазықлық.
Түнсиз зиндан, барады жутып.
Сырғыш кетти. Кийік. Жан қалат.
Сағыйра тур өкирип-жылап.

* * *

Шақаман тәреплерге шыққаның бар ма?
Көз қамасырып,
Наұырыздың ақша қарына.
Боздың аты боз-дә,
Қосберген өзектеп Арпакөлге шекем,
Ат шапқан айтақыр.
Айтарың бар ма!

Қасқыр көрдим десең исенеди аұыл-ел,
Тұлки көрдим десең исенеди аұыл-ел,
Қоян көрдим десең исенеди аұыл-ел,
Кийік көрдим, —деди ол—
Ана байғус хә, дегенде исенбеди.

„Каршадайдан журтты алдар сен бе“ деди,
Өжетлиги тутса тағы кетер үйден.
(Ол жыллары еки үйден бири мерген).
Сезди ана, шырағымлап алдарқатты,
Егил-тегил, нәрестесин сүйипатты...

„Жалаң аяқ жар кешип,
Қызыл аяқ кыр кешип...“
Үйиринен адасып
Баўыр ети-музласып,
Аяз қарпып-қаўжырап,
Еки бир көзи жаўдырап,
Жүрген шығар жарқылық,
Ай далада шарқ урып,
Көрдим дейип, шырағым,
Кийиктин жалқы ылағын,
Айтагөрме сен хәргиз,
Кийик жалғыз, сен жалғыз,
Жалғыздың жаны қудайды;
Қуралайды,
куўрайды,
Тәцирим тең жаратқан,
Қайтагөр балам ырайдан,
Лебиз шығар, жан шығар,
Аў-дузақ қурып ащылар,
Еситсе балам, кисилер,
Кийикти қолға түсирер,
Алдыңда жатыр бийик таў,..
Кимиси атлы, ким жаяў,
Мергенлер шықса далаға,
Кийигиң аман қала ма?
Шалкып аққан жуп дәрья,
Жағалап қонған булманда,
Мыңсан түрли мақлуқ бар,
Мыңсан түрли қылық бар,
Ана кыр менен мына кыр,

Арасында ел жатыр,
Сонлыктан,
Боз бозлайды,
Сырқырайды, сызлайды,
Мүрийбет сезер жүрегим,
Кабыл болғай тилегим,
„Айнанайын улымнан.
Бир нәрсе шығар бунымнан,
Тилден-көзден сақлан “деп
Атаң талай айтқанды,..
Кайдан да кийик жүреді?
„Боз бузаулар“ дер ели,
Берекет шығар елиме,
Қут шығар келген жериме,
Кийик деп айтып турғаның,
Шын болғай- дә, илайым.
Гезип жүрген дүз аңы,
Жақсылықтың нышаны.
Тис жарып жүрме бендеге,
Тис жарсаң болар деңгене,..
Тойып ғапа алмына—
Қулыным Наўрыз гөжеге.
Шақаман тәрәплерге шыққаның бар ма?
Көз қамастыра
Наўрыздың ақша қарына.

* * *

Аўыл деймиз,
Аўыл емес баяғы,
Ата-ананың қолда хаса таяғы,
Әўпилдетип ақлық сүйген,
Сүйиниши —
Айтың енди өзгермеген қаяғы?!

Қатар-қатар тал ырғалған салмадан,
Суў ишкенде кимнің мийри қанбаған.

Жора-жолдас,
катар-курбы қайдасыз —
„Гөкек“ бериң бүгінлиги қайтадан?
Төпбелеме —
Түлеп ушқан бір дүркін,
Жанарыңда тамшы емес от тұрсын.
Устазлардың қырау шалған шашындай,
Сийрексипбіз —
Тәгдир неткен жексурын.

Өмир-ағыс,
Ушан дәрья мәўжирди,
Ким өринде,
Ким ығында көринди?..,
Я, илайым аўыл-елдің бахтына,
Саў болғайсыз, тилегім сол ендігі.

Өмир — устаз ҳәр деминде сорағлар,
Яднамасын бирим-бирим парағлар.
Тут өзинди Хұждаи-айна алдына,
Сен ким едің,
Ким болдың бил — танып ал?

III

Жаз. Бунша кербаз.
Бирақ мийзан түскен күнлер,
Дәслепки ҳәптеси анық август айының,
Суў десе адамның ети туршигер,
Ғарры-қартацлардың тилинде —
Акиреп,
Сумбеле...

Даўыткөлдің ултаны көрчнеди мийзан
суўынан.
Қуяш шашын жайып отырма деп қалдым.

Базары тарқамаған балықшылардын,
Ау саймалап балық қараған қайықлар,
Аманат ғана шайқалып турар,

... Емге таптырмайды көл қусы.
Хәтте зәңгі ғарғаларда көзге түсе бермейди,
Қуяш шашын жайып отырған екен,
Оңым ба я түсімбе усы?
„Сууы қашқан жер жетим,
Қусы қашқан көл жетим,
Қуты қашқан ел жетим...“
Келе алмайман өзиме.

Әуелінде, абайламаған қусайман.
Алты айлық ауырыудан турғандай
көрениш тартқан.
Әбшері қашқан,
Қазан урмай-ақ
Жүзлери запраң —
Көзлери, көзлери...
Яқ, айта алмаспан,
Түпсиз бир оқпан. —
Кимсе.
Япырмай, ким болды екен бул өзи,
Жүрек жутқан,
Бунша умман бәтшағардың көзлери?
Қуяш неге шашын жайып отыр екен десем,
бир гәп бар қусайды-ай, мына кимседе.
Үш жасар улымдай,
мауқын басалмай,
Құлшынған,
Ышқынған жүрегим,
Қанасына сыймай сағынған жүрегим —
Мына шет-шебирсиз.
Ушы-қыйырсыз кеңіслік деп,
Қарса айрылып қабынған жүрегим ,

Дала десе,
тап болды бул окпан көзлуге...

Дәслебинде,
дәслебинде байкамаған екен,
Сәл нәрседен алқыпбай ма жүрек деген?
Аны-хушы кетти мынаны көрп,
Еки окпанда,
Еки өрмекши аў курып
Жемтик күтип,
отыр жутынып.

Куяш шашын жайын жылап отыр ма?
Шаққа тийген зәрбден туяқ сызламайма?
Неден безикти екен көлдің қуслары?
Қайда кеткен қарағай саплы пайзадай нар
қамыслары?

Қайда екен бул жағаның
Айға шапқан жолбарыслары?

Өрмекши ин курған уммауларға қарайман.
Өкиниш ин курғаң жүрегімде—
Неликтен, неликтен?
Аспан асты бунша тарылған,
Қай нәрсенің заўалынан?
Өрмекшиге жем болар ма менің жүрегім?
Жүрек жутқан кимсе өзгенің
жүрегине зәриў емес екен,
Неге дерсең?
Буны соң билдим.
Ғаўасат басланды жағада.
— Балық, балық ойнап атыр..,
Жерден жети қоян тапқандай,
Шаўып баратыр аламан.
„Мен аламан,
мен аламан..“

Толы журттың қылығына күйіп-жанамап.
Жиіек аўды айырды, балық жарқылық.
Шапшып жатты туўған жердиң төсинде.
Оңым ба, я түсим бе?
(Қашап туўған бул ой менде,
Билмеймен-ғой өзимде,
Сүйегиме сиңген ой ма,
қаным менен қарысып,
Туўған жердиң топырағы
буйырғай да түбинде!)

Балықпысан балық,
Қайырлап калып.
Туўлап-туўлап жибереди,
Дәрьядай.
Кустай талпынды,
Камыстай шайқалды,
Жолбарыстай ақырды ма дейсең,
Қулақларым питип қалды,
Енди-енди өзиме келген шығарман деймен.

Үш жасар улымдай келер оның қарамы,
Шыққыр көзим көрди,
Жүрегимди өкиндирген еки өрмекши,
Жүрегимди сескендирген еки умман,
Қазан урамай-ақ сыйқы запрап тартқан
қарамы,
Қурдымға тартты,
қурдымға тартты.
Балықты...

Қуяш шашын жайып жылап отырған екен,
Өзиме келсем.
Туўлаған дәрьяны,
Шарқ урған кусты.
Жағалай өскен қамысты,

Айға шапқан жолбарысты,
Табарман қайдан.

Япырмай бала,
Жүрек жутқап уммап көзди кимсе,
Жүрегимди неге,
Неге жутпады?
Үш жасар улымды неге еследим?
Көрип турып қырға шапқан балықты?

* * *

Жол-ауылдан алып шығып барады,
Жол-ауылға сокпақ болып таралды,
Бирақ мына ығбал деген гузардың —
Дусласыуы,
Дусласпауы гүманды.

Биз билмеген жаратылыс сыры көп,
Нәубәхәрде көз жармайма гия -шөп,
Сел-сел куйған пәсер жауын койнында,
Қылтыйған көк
турар еди-аў дирилдеп.
Гүл көрсетер белис-белис қырларда,
Қызғалдақ гүл,
Жууада гүл,
Жууған да,
Тууылған жер-аядай деп сүйсем де,
Сеннен өткен кеңілік жоқ дүньяда.

Пасыл өтер,
Бәхәр күүйп,
Жаз кууып.
Көк аспанда гезип жүрер ақша булт.
Шөл тамсанып аршын төсин көргенде,

Кәйгер еди,
шакмақ шағып жаўса булт?
Нур тамызып,
Күн төбеде турады,
Шық тамбасған,
Жер табадай қызады,
Қарақалпақтың туўған жерге ықласын,
Тәбиятта сынамақшы болады.

О, тәбият,
Меҳриң гүл,
Кәхәриң тас.
Бирақ дағы садықлығың айнымас.
Сен айнысаң,
Сен айнысаң билмедим?
Адам айнып,
Адам болып жарымас...

IV

Талап излеп үш туўысқан,
Айлы аспан астынан.
Тәрки әйлеп жолға шықты.
Киндик кескен ылашықты.
Бири дийхан,
 бири шарўа,
Бири қумар еди аўға.
Күн көриси қәйткенде де.
Журттан алық еди зәрре.
Қандай мақсет, не-қыялда.
Талап етти бул сапарға?
Ким әзәзүл жолдан урған,
Ким үгитлеп, ким азғыртқан,
Мақкарлық па,
мәндарлық па?
Я ғарлық па,
я ғарғыс па?

Не ой менен кандай шайтан,
Бул сүргинди басқа салған?
Бул ылайсаң,
Бул сумлықтын,
Билмес ҳеш ким ақыбетин.
Ақыйырын..,
Жигитлерде,
Билмес еди, нәйлаж еди.
Жумбак еди, түп дереги,
Бирақ олар қайыл еди.

... Тәғдийирдин дегени ме?
Я ығбалдың жеңгени ме?
Кулласы олар сыр бермеді.
Егитилип, үгилмеді.
Яки шарбақ, я бах деди,
Артық бунда қалмақ деди.
Бар қысметти ишке жутты,
Сум пәлектиң басы қутлы,—
Соңы ұайран,
Соңы ҳижран,
Бул шийрин жап бес күн мийман.
Деседағы сүлдерн шөп,
Иштеги дәрт жегидей жеп,
Сыйқы-сыяғы запраң,
Гүлдей солып, шекти афған,
Қас қағымда нилдей айнып,
Үшқаналас елден тайып.
Шығып кетти.
журттан ерек,
Журттаң бөлек,
талап ізлеп.
Изде қалды бир қыйтақ жер,
 көз қыймас жер,
 туұылған жер.
Қалды ізде майса сабат,

жасыл жайлаў,
шексиз алаң.
Дөңгелек көл қалды бозлап,
дөңгеленип,
көзин жаслап.
Нар камысы қалды шуўлап.
үйрек үркіп,
ғаз ғаңқылдап,
Қалды ізде ата мекен,
толайым журт,
халық баўырман.
Сегбир тартып кеткен сәри,
Қалар еди бәри-бәри...

Долы-дүўбақ тәбияттың,
Сыйқыры көп, сыры бисяр.
Көрип-биліп адамзаттың —
Ақыл-ойы болар әр-сар.

Күн-түн жүрди,
түн-күн жүрди,
Сахра, шөл-қырат асып
Кумлар жүрди.
Таўлар жүрди.
Куйын жутып,
Буллар басып.

Үш туўысқан, үш қаналас,
Қыймылдайды, қыр асады.
Үш туўысқан, үш қаналас,
Бир-бирине қарасады.

Қарасады,
Нуры семген,
Жапарлар аш, сырлы-пинхам.
Қарасады,

Гүман менен
Қандай аяз, суўық адам?!

Нешше мәнзил-мәкан өтп,
Талыксыды,
тамсанады.
Ҳалдан тайып, димар кетип,
Басланады жан ҳалаты.

Сондадағы сыр алдырмас,
Ербең-ербең келер еди.
Сағы сынбай-шубҳа калмас,
Көйлеңкедей ерер еди.

Үш қаналас, үш туўысқан,
Алысар өз ойы менен,
Үш қаналас, үш туўысқан,
Танар еди ес-түснен.

...Көз алдында елес-елес,
Бир қыймас жер турар еди.
Оңы да емес, түси де емес,
Ғайбана дус болар еди.

.., Көз алдында желкилдеген,
Жасыл майса, жасыл алап,
Өңы ма екен, түси ме екен,
Дусластырған ҳақ жарылқап?

... Көз оңында дөңгелек көл,
Самал шайқап турар еди,
Оңы да сол, түси де сол,
Аўға кетип барар еди.

Еки ағасы бир ат минип,
Қайтып кетти келген журтқа.

Не кешеди ҫалым дейип? —
Бул абынып отыр отқа.
Саўлап түсип көткен жулдыз.
Суўдыр-суўдыр ағып атыр.
Айдалада өзи жалғыз,
Жанын отқа жағып атыр.
Уйкы, яқ бир гәлетий түс,
Қушағына алар еди,
Нақ төсине қонып бир қус,
Қанлы пәнже салар еди,
Қара түпек бир туңғыйық,
Курдымына тартар еди,
Деми тынып,
қаны уйип,
Жүрек музлап қатар еди ..

Айырылып ақыл-хұштан,
Барар еди жан алқымлап,
Барар еди үш туўысқан,
Жылт ети бир сағым-сацлақ.

Ессиз ғана тәғдирдиң,
Айдаўында болған сүргин,
Үш қаналас туўысқанның,
Шәшме-булақ кести алдын.

* * *

Сыцқ-сыцқ күлип шөл булағы,
Сонша назлы таўланады,
Периўза суў,
сырлы ағыс.
Сыңғыр-сыңғыр,
жырлы жағыс,
Қуяш нуры түскен сайын,
Желлип самал ескен сайын,

Косуўыслап суў уртлатты,
Еккиси хәм көзин ашты,
Турарға әттең дицке жоқ,
Жисми лаплап болып тур шоқ.
Генжесиниң хызмети
Хәммесинен асып түсти,
Гия-шөп жыйнап,
Түтетти,
Себеп салды.
Шыпа етти,
Бирим-бирим қөтерди бас,
Үш туўысқан, үш қаналас,
Гия-көктен гөрөк етип,
Булақ бойын мәкан етип,
Күн көширди бир неше ўак,
Қурбан ҳайт, деп тойса тамақ.

Үш туўысқан күтпегенде,
Тап болды сырлы гүзеге,
Суў тийинда жатқан екен,
(Аўзын мумлап жапқан екен)
Ортаға алып үшеўи,
Сындырғанда тас гүзени,—
Саў-ў етип төгилди жерге,
Нағыз алтын, ,
гүмис теңге.
Таңланысты үшеўи де,
Үнсиз тигилди бир демге.
Соң ҳаўлығып урман-пурман,
Пай алмақ болып олжадан,
Қол урды,
 шайкас басланды,
Қырамныш...
Ақылдан азды...
Қәйтерсен,
Бул көзсиз инсан,

Кәтеликлер қылды мыңсан,
Эттең мына иси ушын,
Бийкарлаған,
Жетти пуштын,
Қандай жаза,
Не күтеди?
Ұа, дарийғ, жан түтшеди.
Сағымланып,
 сызагланып,
Сынсып,
Сыңсып сыңсып, ағың,
Булақ бозлап жатар еди,
Айлы әлем муң жутар еди.,.

* * *

Кеўил деген нарзан булақ көзи екен,
Мәңги бахый суў ышкында шөллеген,
Кеўил деген елеберин жанларым,
Айтылмаған,
Жазылмаған сөз екен.
Күндиз жумыс, ақшамы йош бийлейди,
Өмиримнің нар толқыны тербейди,
Асаў сезим,
Жүйрик қыял ҳәр қашан,

Өз үйирин жоқлап тыным бермейди.
Жулдыз жылжып;
Ай туўғандай он төрттен,
Сай суўыңда ай жамалың көрсеткен,
Дилбар ма елиң,
 днйдар ма едиң,
 дем бе едиң—
Жан сезимим,
 Жан ҳалатым жылт еткен!?

Нәкис—Вильнюс, 1988-жыл.

МАЗМУНЫ

Кеше хэм бүгнн туўылған ойлар (<i>дүркин</i>) . . .	3
Әсир менен дэртлеснў (<i>дүркин</i>)	34
Алыс кеттим (<i>дүркин</i>)	47
Ялған деймиз (<i>баллада</i>)	64
„Түн бир жуп кус...“ (<i>баллада</i>)	67
Жан ҳалаты (<i>поэма</i>)	69

На каракалпақском языке

Шарапатдин Аяпов

ЛИРИКА

стихи и поэма

*Издательство „Каракалпақстан“
Нукус—1990*

Редакторы *К. Ерназаров*
Художники *И. Қидиров*
Худ. редакторы *К. Рейшпазаров*
Тех редакторы *О. Жумабаев*
Корректоры *М. Бекбаулиев*

ИБ 3836

Тернўге берилген ўақты 23. 03. 90-ж. Басмўға рұхсат
етилген ўақты 21.08.1990 ж. Қағаз форматы 70x90 1/32.
Типографиялық қағаз № 2.Әдебий гарнитура, кегль
10 Жоқары баспа усылында басылды. Көлемі 3,0
баспа табақ 3,51 шәртли баспа табақ. 3,99 есап баспа
табақ. Тиражы 2000. заказы 400 Бақасы 45 т.

„Қаракалпақстан“ баспасы, Нөкис қаласы,
К Маркс көшеси, 9.

ҚҚАССР Баспа, полиграфия хәм китап саўдасы
ислери бойынша Мәмлекетлик комитетиниң „Правда“
газетасының 50 жыллығы атындағы Нөкис полиграф
комбинаты. 742000. Нөкис қаласы, К Маркс көшеси, 9